

PINTÉR ISTVÁN*

A MAGYAR KIRÁLYI 2. HONVÉD HADSEREG HARCAI 1942–43-BAN
(VÁZLATOS ÁTTEKINTÉS)**

**THE FIGHTS OF THE SECOND HUNGARIAN ROYAL ARMY IN 1942–43.
(SCHEMATIC OVERVIEW)**

ABSTRACT

In this study I write about the getting to the front, the first fights, the defence of the River Don, the break-through, the losses and the assessment of the fights of the Second Hungarian Royal Army in 1942–43. I mention among the controversial facts, that we got operational technology from the Germans, the Hungarian and the Hungarian-German troops did their best for the occupation of the three bridgeheads, which were on the River Don. I write that Knight nagybányai István Horthy deputy-governor, reservist and Mister flying officer killed in action on 20 August, 1942. I feel that Hungarian military leadership (Gusztáv Jány, Ferenc Szombathelyi, Vilmos Nagy nagybacsoni) did their best in order to facilitate by the situation of the army. The so-called Crammer corps weren't allowed to put into action by the Germans, and it was the only reserve for the Germans on the 600–700 kilometres front section. I refute the extremely lying charge, that this army would run away cowardly for the first gunshot and I prove it too. I mention that there were cruel fights for days and the commander of the attacking Red Army wrote that the break-through was on 13 January 1943. In this study you can read about the heroic defence of Osztrogorzsk, Alekszejevka and Ilinka. The loss of the 2nd H. R. Army was about 125–128 000 persons, and the loss of the Red Army was about 100–155 000 persons. This fact in itself refutes the charge of the immediately running away. The publication of the loss of the Red Army hasn't been allowed for 40–50 years. It is true that the Russian troops broke-through the front but the 2nd H. R. Army were correct to the best of their power. The Red Army couldn't surround and destroy them.

Az 1941-es moszkvai vesztes csata a németek számára felértékelte a szövetségesek szerepét.¹

Ezek után vitéz nagybányai Horthy Miklós kormányzót nem érhetette váratlanul Adolf Hitler német kancellár levele 1942. január 1-jén, amelyben Magyarország nagyobb mérvű részvételét kérte a háborúban.²

Így került sor Ribbentrop német külügyminiszter 1942. január 6–9. közötti budapesti tárgyalásaira, ahol a teljes magyar haderő bevetését kérte a keleti fronton. A magyar vezetés nem zárkózott el a német kérés elől, de mérsékelni igyekezett azt.³

1942. január 20–22. között Wilhelm Keitel tábornagy, a Wehrmacht főparancsnokságának főnöke tárgyalt Budapesten, 9 dandárt, a Gyorshadtestet (4 dandárral) és 1 hegyi dandárt követelt. vitéz Szombathelyi Ferenc vezérezredesnek a vezérkar főnökének és Bartha Károly vezérezredes honvédelmi miniszternek a tárgyalása Keittel hosszús alkudozások közepette zajlott.⁴

Végül 9 gyalogdandárban, (könnyűhadosztályban) 1 repülődandárban és 1 páncélos hadosztályban egyeztek meg. Ezekből a seregtestekből alakul meg a 2. magyar hadsereg,

* Pintér István tanár, történész, Hódmezővásárhely.

** Ezúton köszönöm meg fiának, Ifj. Pintér István történelem szakos bölcsésznek a tanulmánnyal kapcsolatos technikai segítségét.

amelyik a frontra kerül német parancsnokság alá. Ezen kívül a magyar fél hozzájárult 5 megszálló hadosztály további kinn maradásához. Megállapodtak még továbbá abban is, hogy a kivonuló hadsereg gyalogsági nehézfegyvereit és löveganyagát a németek kiegészítik, és ellátják harckocsikkal a páncélos hadosztályt. A megállapodásról készült írásos feljegyzésben csak arról történt említés, hogy a magyar csapatok „lehetőleg egyenértékű” felszerelést fognak kapni a németekével.⁵

A szakirodalom nem egységes abban, hogy volt írásos feljegyzés, vagy nem volt.

Vannak olyan munkák, amelyek szerint írásos megállapodásra nem került sor.⁶

Ugyanakkor vannak olyan munkák is, amelyek szerint volt írásos feljegyzés.⁷

Rendkívül fontos kérdésnek tartom a német fegyverszállítások kérdését is.

Van olyan munka, amelyik tagadja, hogy a németek teljesítették volna a fegyverszállításra tett ígérteket.⁸

Ugyanakkor Gosztanyi Péter és Szabó Péter történészek tételesen felsorolják, hogy Németország mennyi löveget, páncéltörő ágyút, stb. szállított és azt is tudjuk, hogy a páncélos hadosztály harckocsijainak egy jelentős részét a németek biztosították.⁹

Természetesen lehet azt mondani, hogy még több fegyverre lett volna szükség, és hogy ezeknek a fegyvereknek egy része elhasználódott. Ha azonban objektivitásra törekszünk, akkor azt is meg kell említenünk, hogy 1942-ben Németországnak el kellett látnia a saját hadseregét fegyverrel és a szövetségesei és tőle várták a szállításokat. Tehát annyi kapacitással nem biztos, hogy rendelkeztek, hogy ezeknek az igényeknek teljes mértékben megfeleljenek. A 207 000 fős hadseregben a sorállomány száma nem haladhatta meg a 20%-ot, az alakulatok tartalékállományuk felét vehették igénybe. Ezen kívül voltak 35–45 év közötti póttartalékosok, valamint nemzetiségiek is 20%-ban. A munkaszolgálatra kötelezett zsidók és baloldaliak száma 10% volt. A kivezényelt 2. hadsereget a lehető legjobban szerelték fel magyar viszonylatban. A mozgósításra a szombathelyi III., a pécsi IV., ill. a miskolci VII. hadtestet jelölték ki. A mozgósítás az ország teljes területét érintette. A hadsereg parancsnoka vitéz Jány Gusztáv vezérezredes lett.¹⁰

Mindhárom hadtest csak 2 könnyű hadosztályát mozgósíthatta, a 3. hiányzót egy idegen hadtest állományából kapták. A 2 gyalogezredből s 1 könnyű tüzérezredből álló, 13 500 fős magyar könnyűhadosztályok a 3 gyalogezredből álló német és szovjet seregtestekhez mérten a fegyverek számában és minőségében mutatkoztak gyengébbeknek. A keleti hadszíntérre, 1942 áprilisa és júliusa között kerültek ki. A Kurszkgig felvonuló magyar kötelékek kisebb része harcok árán, nagyobb része hosszú, 1000–1200 km-es gyalogmenetben jutott ki 1942 júliusában és augusztusában a Donhoz. Jány vezérezredes hadserege feladataira vonatkozó 1. általános tájékoztatást május 16-án közvetlenül Hitlertől kapta a főhadiszálláson történő jelentkezésekor. A 2. hadsereg hadművelési területre elsőként kikerülő III. hadteste a német Weichs-seregcsoport kötelékében 1942. június 28-tól részt vett a támadó hadműveletekben. A német hadvezetés 1942 nyarára tervezett Blau-hadműveletének keretében a Kurszk körzetében elhelyezkedő Weichs-seregcsoport alakulatainak és a tőlük délre csoportosuló német 6. hadseregnek az első ütemben a Donhoz való előretörést, a második ütemben pedig a Don és Oszkol folyók közé zárt szovjet csapatokat kellett megsemmisíteni. A német VII. hadtesttel megerősített magyar alakulatok feladata ezen belül az volt, hogy Kurszk előtti védőállásukból kiindulva Tyim város előtt törjék át az ellenség védelmi vonalát és Starij Oszkol irányába jussanak ki a Donhoz. A hadműveletek alatt a német és magyar csapatok 300 km szélességben törték át a Brjanszki és Délnyugati Front arcvonalát, s 150–170 km mélyen előretörve elérték a Don és Voronyezs körzetét. A magyar seregtestek közül különösen a 9. könnyűhadosztály volt az, amelyik 4 napos súlyos harcokat folytatott Tyim város elfoglalásáért. Július 9-én a német hadvezetés a Dél Hadregcsoportot a hadműveletek nagyarányú kiterjedése miatt Heeresgruppe A-ra és B-re osz-

totta. A 2. magyar hadsereg a német 2. és 6. tábori, illetve 4. páncélos, az olasz 8. valamint a 3. és 4. román hadseregekkel együtt a Bock, majd Weichs vezérezredek által irányított Heeresgruppe B alárendeltségébe került. A magyar hadsereg balszomszédja a 2. német, a jobb pedig az 1942. július 29.-től felvonuló 8. olasz hadsereg lett. A 2. hadsereg kb. 200 km-es védelmi vonalat foglalt el.¹¹

A magyar erők védelmét gyengítette az a 3 hídő, amelyet Uriv-Sztorozsevoje, Korotojak és Scsucyje térségében tartottak kezükben a Voronyezsi Front egységei.¹²

A 2. magyar hadsereg több seregtete 2 német hadosztály támogatásával július 18. és szeptember 16. között több alkalommal próbálta felszámolni az oroszok hídőit. Végül a korotojaki hídőtet és Sztorozsevojét sikerült visszafoglalni. A Don menti hídőcsaták alatt az 1. vadászrepülő-osztályban frontszolgálatot vállalt Horthy István kormányzó-helyettes, tartalékos főhadnagy aug. 20-án Ilovskoje térségében Héja típusú vadászgépével lezuhant és hősi halált halt.¹³

1942. szeptember második felében Jány vezérezredes 2. magyar hadserege tartós védelemre és a télre rendezkedett be. Sok volt a gond. Hiányzott az anyag az állások megfelelő téli kiépítéséhez. Probléma volt a szállítással, bajok voltak az élelmezéssel, a hadsereg tüzérsséggel és páncéltörő fegyverekkel való ellátottságával, valamint a hadsereg mélységi védelmének a megszervezésével.¹⁴

Találkoztam olyan forrásokkal is, amelyek azt állítják, hogy 1942 szeptemberében az oroszok helyzete sem volt könnyű. Az élelmiszerük fogytán volt, fegyverzetük pótlása akadozott és tömeges átszökések is előfordultak. Ugyanakkor szeptember folyamán megérkezett az amerikai segítség és ezt a döntő körülményt a német hadvezetőség nem vette figyelembe.¹⁵

Felmerülhet a kérdés, hogy a magyar katonai vezetés (Jány, Szombathelyi, Nagy, Hennyey) látta-e, a 2. magyar hadsereg problémáit és tett-e ezek megszüntetéséért valamit? Dokumentumok támasztják alá, hogy vitéz Kovács Gyula ezredes majd vezérőrnagy a hadsereg vezérkari főnöke és Jány is ismerte a hadsereg helyzetét és jelentették ezt a vezérkar főnökének, valamint Jány „harcban állt” a B hadseregcsoport parancsokságával, hogy legalább a védelmi sávot szűkítsék le. Csak érdekességként említem meg, hogy az egyik jelentésében, amit a vezérkar főnökének írt, Jány közli azt, hogy „Sztálin-orgonát” hozatott haza lőszerrel együtt és nem lehet nehéz azt itthon legyártani.¹⁶

1942. szeptember 5–12. között Szombathelyi Ferenc vezérezredes meglátogatta a fronton lévő magyar csapatokat. Az Alekszejevkan tartott megbeszéléseken a hadsereg vezetői tájékoztatták a vezérkar főnökét az összes problémáról. A megbeszéléseken feltárt összes anyagi hiányt és sürgős kérést írásba foglalták és Szombathelyi megígérte, hogy elintézi azt. A magyar katonai küldöttség szeptember 14-én és 15-én 2 napot töltött Vinnyicán, a német főhadiszálláson. A tárgyalásokon a német fél határozott ígéretet tett, hogy a hadianyagokból, amelyekből készleteik vannak, még a tél beállta előtt ezeket az anyagokat a 2. hadsereghez kiszállítják. 1942. október 17–19. között Nagy Vilmos vezérezredes, honvédelmi miniszter látogatott ki a hadszínterre.¹⁷

Alekszejevkan a fogadás, a szemle, majd az ebéd után meghallgatták a hadsereg vezérkari főnökének, vitéz Kovács Gyula vezérőrnagynak a tájékoztatását. Ezután Jány Gusztáv kihallgatást kért a honvédelmi minisztertől. Közölte vele, hogy mindenben egyetért a vezérkari főnökével és véleménye szerint ez a hadsereg a rábízott feladatot nem fogja tudni teljesíteni és a hadseregnek a magatartásáért felelősséget nem tud vállalni. Ezen kívül kérte azt is, hogy a hadsereg vezetése alól mentsék fel.¹⁸

Nagy Vilmos a fronton tett látogatás előtt tárgyalt Hitlerrel vinnyicai főhadiszállásán. A vezérezredesnek a tárgyalásról megjelent könyvében az szerepel, hogy Hitler elismerte a magyar csapatok harci teljesítményeit, valamint Hitler szerint a magyar csapatok is megkapták a 75 mm-es páncéltörő ágyukat.¹⁹

Honvédelmi miniszter látta és felmérte a 2. hadsereg helyzetét, próbált is segíteni, de tapasztalnia kellett, hogy a hátszágban nem látják olyan veszélyesnek a kint lévők helyzetét.²⁰

1942. november 26. és december 19. között Hennyey Gusztáv altábornagy, gyalogsági felügyelő a keleti hadszíntéren tartózkodott. Jelentésében azt írta, hogy a 2. hadsereg-parancsnokságnak a német hadseregcsoport-parancsnokságnál történt többszöri és erélyes sürgetése ellenére sem javult a helyzet. Szükségesnek tartja, hogy az államhatalom teljes súlyával lépjen közbe, mert egyébként a hadseregünk végzetes helyzetbe kerülhet.²¹

Hitler 1942. december 24-én táviratot küldött Horthynak. Ebben az szerepelt, hogy a magyar államfő a végsőig tartó harcra adjon parancsot a Keleti Fronton harcoló hadseregének.²²

Ezzel majdnem egy időben, december 25-én Jány és vezérkari főnöke levelében arra kérte a vezérkar főnökét és a kormányzót, hogy Hitlerhez forduljanak a 2. hadsereg helyzetének javítását illetően. Ugyanakkor december 27-én a 2. hadsereg megkapta a vezérkar főnökének parancsát, amelynek értelmében ellenséges támadás esetén az állásokat és támpontokat feltétlenül tartani kell.²³

Horthy kormányzó Hitlerhez küldött táviratában közölte, hogy a csapatoknak a végső-kig való kitartást megparancsolta. Ugyanakkor közölte azt is, hogy a hosszú ideig tartó ellenállásnak fontos tényezője a csapatok ellátásának biztosítása, s ez ideig nem történt meg. Arra kérte Hitlert, hogy sürgősen segítsen ezen. Kérte továbbá a hadsereg arcvonala-nak német csapatokkal történő megerősítését, valamint azt, hogy egyes magyar hadosztályokat német hadosztályokkal cseréljenek fel.²⁴

Véleményem szerint, amit egy kis ország katonai és politikai vezetése megtehetett egy nagyhatalom vezetőivel szemben, azt a magyar katonai és politikai vezetés megtette.

A németek nem szerették Jányt, mivel „akadékoskodott”, nehézfegyvereket, arcvonalt rövidítést kért, ill. követelt.²⁵

Közben 34–35–36 ezer katona került ki a Donhoz a személyi állomány fokozatos felváltására. A felváltó alakulatok szinte teljesen fegyvertelenül érkeztek ki. Az volt a terv, hogy a fegyvert is és a téli különleges ruházatot is a hazainduló legénységtől kapják meg.²⁶

Az 1942 novemberében, Sztálingrádnál megindult támadás, majd 1942. december 17-én a 8. olasz hadsereg ellen megindult támadás miatt is, 1943. január 2-től Crammer vezérőrnagy hadtestét Jány alá rendelték. Ez a hadtest a német 26. és 168. gyaloghadosztály $\frac{3}{4}$ -része, a német 700. páncélos kötelékből és a 190. rohamlövegosztályból, valamint a magyar 1. páncélos hadosztályból állt.²⁷

Ugyanezen a napon a scsucseji hídfőben reggel egy orosz ezred támadott, amit a 12. hadosztály egységei közelharcban visszavertek, majd délután ismét kudarcot vallott az oroszok támadása.²⁸

Az egyik – véleményem szerint rendkívül fontos – forrás azt állítja, hogy január 3-án Jány megérkezett az urivi arcvonalszakaszra. Az egyik főhadnagy jelentette neki, hogy az oroszok nagyméretű támadást készítenek elő, és a támadással 10 napon belül számolnak.²⁹

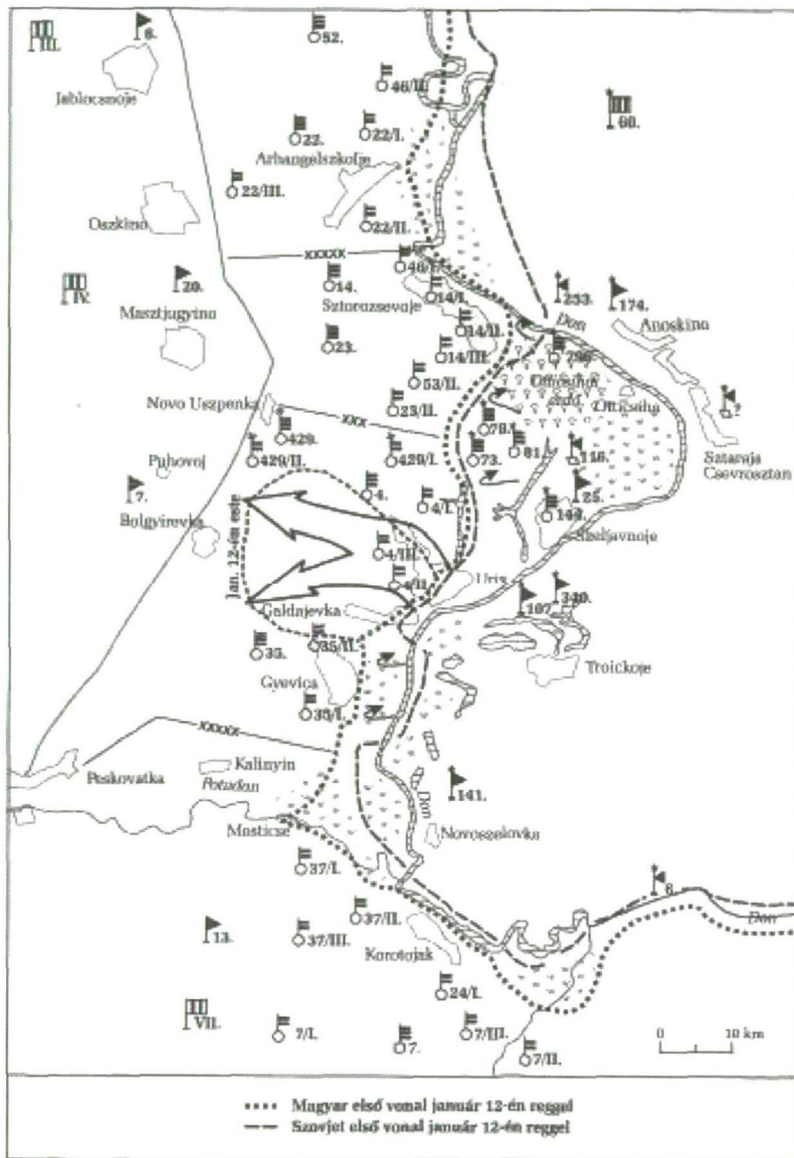
Úgy gondolom, hogy ehhez nem kell kommentár.

Egyébként Nagy Vilmos honvédelmi miniszter a munkájában két helyen is azt állítja, hogy a felderítés már korábban megállapította, hogy nagyarányú orosz támadás készül.³⁰

1943. január 4-én a felderítés azt jelentette Jánynak, hogy az urivi hídfőben 4 orosz hadosztály tartózkodik, ami a későbbiekben igaznak is bizonyult.³¹

1943. január 11-én Lajtos Árpád vezérkari százados felderítő repülésre indult és megállapította, hogy a támadás az urivi hídfőből várható, és az ideje küszöbön áll. Azt szintén tőle tudjuk, hogy 11-én este felhívta a 7. hadosztály parancsnokát és közölte vele, hogy másnap támadás várható.³²

1. térkép. Az urivi hídfő előtti szakasz 1943. január 12-én
 Map 1. The pre-section of bridgehead „Uriv” on 12 January 1943.

Forrás: Ungváry Krisztián: (2005.) A magyar honvédség a második világháborúban
 Osiris Kiadó, Budapest 178. oldal

Ezt támasztja alá Bondor Vilmos hadnagy munkája is, amelyben közli, hogy Vécsey alezredes január 11-én este berendelte az ezredparancsnokságra, és közölte vele, hogy a felderítés szerint az oroszok megkezdik a támadást.³³

Arról, hogy mi történt a front túlsó oldalán, két orosz tábornok visszaemlékezéséből kapunk tájékoztatást. A szovjet főhadiszállás 1942. december 21-én hozta meg döntését a Voronyezsi Front osztrogorzszk-rossosi támadó hadműveletéről. Ennek értelmében kezdte el kidolgozni a támadás tervét Golikov altábornagy, a Voronyezsi Front parancsnokságával, Vaszilevszkij vezérezredessel, a vezérkar főnökével, valamint Zsukov hadseregtá-

bornok közreműködésével. A cél az oroszok számára ellenséges csapatok Osztrogorzsszk és Roszszos körzetében történő bekerítése és szétzúzása volt.³⁴

1943. január 12-én 9 óra 45 perckor megremegett az ég és a föld a Don-partján. Irtózatos tüzérségi „Sztálin-orgona” és aknavető pergőtűz zúdult a magyar állásokra. A 45 perces tüzérségi előkészítés után megindult a gyalogság és a harckocsik támadása. A támadás 2 irányban indult meg. Az egyik Uriv ellen irányult és itt a 7. könnyűhadosztály 4. ezredét támadták. A másik Sztorozsevoje birtokba vételét célozta és a 20. könnyűhadosztály 14. ezredét érte.³⁵

Közben Nagy Vilmos honvédelmi miniszter Göring 50. születésnapja alkalmából Berlinbe utazott. Itt a tárgyalások alatt kapta az első híreket arról, hogy az orosz támadás megindult. Keitel vezértábornagy megígérte, hogy a tartalékokat és a felszerelést gyorsan a frontra juttatja.³⁶

Urivnál előerőben 3,5 : 1-hez, tüzérségben 10 : 1-hez az arány az orosz csapatok javára. A páncél főlény abszolút, mert a magyar védelem első lépcsőjében nem voltak harckocsik.³⁷

A 7. hadosztály másik ezredét, a 35. gyalogezredet is támadás érte. Az orosz támadást visszaverték, sőt este még sikeres ellenlökést is indítottak.³⁸

Azt még a 40. orosz hadsereg parancsnoka, K. SZ. Moszkalenko vezérőrnagy is elismeri, hogy 12-én nem áttörtek, hanem 6 km szélességben és 3 km mélységben beékelődtek.³⁹

Stomm Marcell altábornagy a III. hadtest parancsnoka Emlékiratában kb. ugyanezt írja.⁴⁰

Az egyik – egyébként összességében kiváló – munka szerint az oroszok 2 hadosztállal és csak kis, ill. kevés harckocsival hajtották végre akciójukat.⁴¹

Ezzel kapcsolatban két megjegyzésem lenne. Az egyik az, hogy azt is közölni kellene, hogy ez a 2 hadosztály hány magyar zászlóaljra zúdult. A másik megjegyzés a harckocsikra vonatkozik.

Moszkalenko vezérőrnagy visszaemlékezésében 2 páncélos dandárt említ, amelyek részt vettek a január 12-i támadásban.⁴²

Ezen kívül az 1980-as években vetített „Pergőtűz” című filmsorozatban az első vonalban lévő katonák kivétel nélkül nagyszámú orosz harckocsiról beszéltek.⁴³

Január 13-án a német 700. páncélos csoport, illetve a boldírevkai ellentámadás kudarca után válságosra fordult a magyar csapatok helyzete.⁴⁴

Január 13-án az oroszok 4 lövészhadosztállal és 3 harckocsi dandárral támadtak, és 10 km szélességben áttörték a IV. hadtest arcvonalát.⁴⁵

A 7. hadosztály csapatait többször bekerítették, de kitörtek és vonultak vissza nyugati irányba. Január 13-án délután a Jányiék által kért Crammer-hadtestből a német 168. hadosztályt rendelkezésre bocsátották. Az Uriv térégében végrehajtott szovjet támadás következtében a 2. hadsereg arcvonala 1943. január 14-én kettészakadt. Az Urivtól északra védekező III. hadtesttel egyre nehezebb lett a kapcsolattartás.⁴⁶

Ezért január 15-től Weichs a hadtestet a 2. német hadseregnek rendelte alá.⁷

Január 14-én Scsucsjénél 3 km-es szakaszon kb. 100 harckocsi támogatásával a 18. lövészhadtest 3 hadosztálya rohanta meg a 12. hadosztály 4 küzdő zászlóaljának állásait.⁴⁸

Ezen a szakaszon az oroszok előerőben 3 : 1-hez, tüzérségben pedig 7 : 1-hez voltak főlényben. A harckocsi főlény teljes volt.⁴⁹

A dermesztő hidegben katonáink kézigránatokkal és szuronnyal védekeztek, mert a fegyvereink felmondták a szolgálatot. A 10 órás harcban állományának mintegy 70%-át és egész tüzérségét elvesztette a 12. hadosztály.⁵⁰

Vannak olyan kiváló munkák, amelyek a németek önzésének tudják be, hogy az ún. Crammer hadtest bevetését, amelyet Jány is és Kovács is állandóan kért, Weichs Hitler parancsára hivatkozva nem engedélyezte.⁵¹

Lajtos Árpád visszaemlékezéséből tudjuk, hogy Jány 16-án kérte a VII. hadtest visszavonulásának engedélyezését. A válasz az volt, hogy ebben a Führer dönt. Ekkor ultimátumot küldött a „B hadseregcsoporthoz” vezérkari főnökéhez. Ha 20:00-ig más döntés nem érkezik, akkor elrendeli a VII. hadtest visszavonulását. 19:55-kor csengett a telefon, Jány vette fel és közölték vele, hogy ki kell tartani a Donon az utolsó emberig. Lajtos Árpád javasolta Jánynak, hogy hívja fel Szombathelyit, ill. Horthyt. A kormányzó közölte, hogy a parancsot teljesíteni kell. Végül 17-én hajnalban Jány mégis kiadta a parancsot a VII. hadtest visszavonulására.⁵⁵

A 2. hadsereg történetével foglalkozó történészek egy része elhiszi azt, hogy von Witzleben német vezérőrnagy javasolta Jánynak, hogy cselekedjék önállóan, mert a magyar hadsereg sorsáról van szó. Ez a probléma kicsit összetettebb. Witzleben csak a Korotajknál védekező 13. könnyűhadosztály visszavonulását az 1. páncélos hadosztály támadását és saját érdekéből is a hadsereg parancsokság hátratelepítését javasolta Jánynak.⁵⁶

A szovjet csapatoknak nem sikerült a visszavonuló magyar csapatokat Alekszejevka térségében teljes mértékben két oldalról bekeríteni. A magyar 1. páncélos hadosztály önfeláldozó harcai és Alekszejevka és Ilinka január 18–21. közötti megtartása lehetővé tette, hogy a visszavonuló csapatok nyugat felé áthaladhassanak.⁵⁷

Fontosnak tartom megemlíteni a magyar repülők ilovszkoeji kitarását január 18–20. között, majd ezek után kitortek a gyűrűből.⁵⁸

Január 24-e nevezetes dátum a 2. hadsereg történetében. A 2. hadsereg zöme kivált az arcvonalból és ekkor adta ki Jány hírhedt hadparancsát. Később azonban több parancsban felülvizsgálta álláspontját.⁵⁹

A január 15-én német alárendeltségbe került III. hadtestre még súlyos harcok vártak. A 17/III. zászlóalj, amelyik a 9. hadosztály egysége volt, még január 27-én hajnalban is a doni állásban tartózkodott és csak parancsra vonult vissza. 1943. február 1-jén gróf Stomm Marcell altábornagy feloszlatta hadtestét, mert Siebert altábornagytól olyan parancsot kapott, amit nem lehetett teljesíteni.⁶⁰

Olyan munkákkal is találkoztam, amelyek elítélik Stomm Marcell altábornagyot.⁶¹

A magam részéről én úgy gondolom, hogy Stomm altábornagy nem a jó és a rossz között választhatott, hanem a rossz és a rosszabb között.

Egyébként a magyar csapatok a Sztarij Oszkol felé áttörő németek nyomában jutottak ki a gyűrűből. A 2. magyar hadsereg közel egyéves keleti hadszíntéren folytatott harcai során 125 000 főre tehető az elesett, megsebesült, fogságba esett honvédek és munkaszolgálatosok száma. Fontosnak tartom megemlíteni azt is, hogy szovjet források alapján a Voronyezsi Front seregteteinél kb. 100 000 főre tehető a halottak és a sebesültek száma.⁶²

Ugyanakkor Stark Tamás történész 2003. január 12-én a támadás 60. évfordulóján a Duna Televízió műsorában 155 000 főre tette az orosz csapatok veszteségét.⁶³

Csak érdekességként említem meg, hogy az egyik orosz tábornok saját csapatainak a veszteségét 4527 főben adja meg.⁶⁴

Egyébként a 40. orosz hadsereg támadási sávjában bevetett 3 harcokcsi dandár 132 harcokcsijából 83 semmisült meg a támadás első 3 napja alatt.⁶⁵

Én úgy gondolom, hogy ez a tény önmagáért beszél.

Ezekből a veszteségi adatokból egyértelműen kiderül, hogy nem igaz az a 40–50 éven át hangoztatott állítás, hogy ez a hadsereg gyáván megszaladt. Ha így lett volna, akkor hogy lehet az, hogy az orosz csapatok veszteségei nagyságrendben ugyanakkorák voltak, mint a magyar csapatok veszteségei?

Ugyanakkor sajnos azt is meg kell említeni, hogy az egyébként kiváló katonai eredményekkel rendelkező német hadsereg bizonyos alakulatai a 2. magyar hadsereg visszavonulásakor olyan magatartást tanúsítottak, ami méltatlan egy szövetséges hadsereg katonáihoz.⁶⁶

A 2. magyar hadsereg hazaszállítására 1943. áprilisában–májusában került sor. Jány vezérezedest a Vaskereszt lovagkeresztjével tüntették ki.⁶⁷

Jánynak Horthy egyenes utasítására 1943. március 12-én, majd április 4-én két hadseregparanccsal jóvá kellett tennie a 2. magyar hadsereg becsületét sértő január 24-i hadseregparancsát.⁶⁸

Összefoglalva elmondhatjuk, hogy a hiányos fegyverzettel, felszereléssel és téli ruházattal rendelkező magyar csapatok erőn felüli helytállást tanúsítottak a harcok alatt. Megakadályozták, hogy az orosz hadsereg katlanba zárva megsemmisítse őket.⁶⁹

1943. április 16–17-én Horthy a Salzburg melletti klessheimi kastélyban találkozott Hitlerrel, ill. Ribbentrop külügyminiszterrel.⁷⁰

A tárgyalásokon – sok más kérdés mellett – szóba került a szövetséges hadseregek katonai teljesítménye is. Hitler elismerte Jány személyes bátorságát, valamint, hogy a tisztek részben vitézül verekedtek, de a magyar katonákról rossz volt a véleménye. A tárgyalás során a kormányzó megvédte a magyar hadsereg becsületét, elmondta, hogy milyen veszteségei voltak a honvédségnek és, hogy a németek visszavonulását 2 magyar seregestest biztosította.⁷¹

Legvégül szeretném szó szerint idézni Dálnoki Veress Lajos vezérezedes szavait, amit ezekről a katonákról mondott, ill. írt. „Hódolattal álljunk meg hősi halottaink, sebesültjeink ezrei előtt, dicsőség nevüknek, hála és elismerés illesse őket.”⁷²

JEGYZETEK

1. Ungváry Krisztián (2005): A magyar honvédség a második világháborúban Osiris Kiadó, Budapest, 156. oldal.
2. Dombrády Lóránd–Tóth Sándor (1985): A 2. hadsereg frontra küldése, harcai és pusztulása In. Liptai Ervin (főszerk.): Magyarország hadtörténete II. kötet, Zrínyi Kiadó Budapest, 331. oldal.
3. Ravasz István (2006): Magyarország és a magyar királyi honvédség a XX. századi világháborúban 1914–1945. Püldo Kiadó, Debrecen, 106. oldal.
4. Szabó Péter (2001): Don-kanyar Corvina Kiadó, Budapest, 13–15. oldal.
5. Gosztonyi Péter (1992): A magyar honvédség a második világháborúban Európa Kiadó, Budapest 61. oldal, Dombrády Lóránd–Tóth Sándor (1985): 332. oldal.
6. Szabó Péter (2001): 16. oldal, Ungváry Krisztián (2005): 157. oldal.
7. Dombrády Lóránd–Tóth Sándor (1985): 332. oldal, Dombrády Lóránd–Tóth Sándor (1987): A magyar királyi honvédség története (1919–1945). Zrínyi Kiadó, Budapest 227. oldal, Szombathelyi Ferenc visszaemlékezése 1945. (1990) In Gosztonyi Péter bev. és a jegyz. írta: Zrínyi Kiadó, Budapest, 57. oldal.
8. Györkei Jenő (2002): Tábornokok meghurcolása 1945–1948. Accordia Kiadó, Budapest, 42. oldal.
9. Gosztonyi Péter (1992): 67. oldal, Szabó Péter (2001): 32–33. oldal.
10. Ravasz István (2006): 106. oldal.
11. Szabó Péter (2005): A 2. hadsereg katasztrófája a Donnál In. Ungváry Krisztián (szerk.): A második világháború Osiris Kiadó, Budapest, 827–829. oldal.
12. Dombrády Lóránd–Tóth Sándor (1985): 340. oldal.
13. Szabó Péter (2001): 830. oldal.
14. Gosztonyi Péter (1992): 83–84. oldal.
15. Dálnoki Veress Lajos (1972): Magyarország honvédelme a II. világháború előtt és alatt (1920–1945) I–III. kötet. Kiadó: Dálnoki Veress Lajos, München I. kötet, 355–356. oldal, Bondor Vilmos (1994): A világégés hadszínterein Zrínyi Kiadó, Budapest, 116–117. oldal.
16. Szabó Péter (2001): 362–372. oldal.
17. Szabó Péter (2001): 166–167. oldal.
18. Györkei Jenő (2002): 38. oldal.
19. Nagybacsoni Nagy Vilmos (1986): Végzetes esztendő 1938–1945. Gondolat Kiadó, Budapest 114–115. oldal.

20. Szabó Péter (2001): 168. oldal.
21. Szabó Péter (2001): 193. oldal.
22. Györkei Jenő (2002): 40. oldal.
23. Szabó Péter (2001): 193. oldal.
24. Gosztonyi Péter (1992): 86. oldal.
25. Nagybacsoni Nagy Vilmos (1986): 141–142. oldal, Földi Pál (2002): A magyar királyi honvédség a második világháborúban I. köt. Anno Kiadó, 219. oldal, Gosztonyi Péter (1992): 88. oldal.
26. Ungváry Krisztián (2005): 180. oldal; Ravasz István (2006): 108. oldal.
27. Szabó Péter (2001): 831. oldal.
28. Ungváry Krisztián (2005): 187. oldal; Lajtos Árpád (1989): Emlékezés a 2. magyar hadseregére 1942–1943. Zrínyi Kiadó, Budapest, 84. oldal.
29. Dálnoki Veress Lajos (1972): I. köt. 368. oldal.
30. Nagybacsoni Nagy Vilmos (1986): 147. oldal és 151. oldal.
31. Dálnoki Veress Lajos (1972): I. köt. 369. oldal; Lajtos Árpád (1989): 117. oldal.
32. Lajtos Árpád (1989): 98., 101. és 112. oldal.
33. Bondor Vilmos (1994): 80. oldal.
34. A. M. Vaszilevszkij (1975): A vezérkar élén Zrínyi-Kossuth Kiadó, Budapest 270. és 272. oldal; K. Sz. Moszkalenko (1982): A délnyugati irányban I. köt. Zrínyi Kiadó, Budapest 315–316. oldal.
35. Dálnoki Veress Lajos (1972): I. köt. 374. oldal; gróf Stomm Marcell altábornagy (1990): Emlékiratok. In. Gallyas Ferenc sajtó alá rend.: Magyar Hírlap könyvek, Budapest 115. oldal; Földi Pál (2002): 224. oldal.
36. Nagybacsoni Nagy Vilmos (1986): 138. és 141. oldal.
37. Szabó Péter–Számvéber Norbert (2002): A keleti hadszíntér és Magyarország 1941–1943. I. köt. Püldo Kiadó, Budapest 88. oldal; Dombrády Lóránd–Tóth Sándor (1985): 351. oldal.
38. Földi Pál (2002): 225. oldal; Ungváry Krisztián (2005): 190. oldal.
39. K. Sz. Moszkalenko (1982): 330. oldal.
40. gróf Stomm Marcell (1990): 115. oldal.
41. Szabó Péter–Számvéber Norbert (2002): 90. oldal.
42. K. Sz. Moszkalenko (1982): 329. oldal.
43. „Pergőtűz” című dokumentumfilm, 1982. III. rész + „Támadás” című rész.
44. Szabó Péter (2005): 832. oldal.
45. K. Sz. Moszkalenko (1982): 331. és 334. oldal.
46. Szabó Péter (2005): 833. oldal.
47. Gosztonyi Péter (1992): 95. oldal.
48. Szabó Péter (2001): 215. oldal.
49. Szabó Péter–Számvéber Norbert (2002): 88. oldal.
50. Földi Pál (2002): 230–231. oldal.
51. Bártfai Szabó László (1988): Az utolsó emberig Budapest 103–104. oldal; Dálnoki Veress Lajos (1972): I. köt. 385. oldal; Földi Pál (2002): 232. oldal.
52. Szabó Péter (2005): 831. oldal.
53. Dálnoki Veress Lajos (1972): I. köt. 386. oldal; Lajtos Árpád (1989): 152. és 156. oldal.
54. Szabó Péter (2005): 833–835. oldal.
55. Lajtos Árpád (1989): 154–156. oldal és 159. oldal.
56. Szabó Péter (2001): 230. oldal.
57. Szabó Péter (2005): 834. oldal.
58. Gosztonyi Péter (1992): 100. oldal.
59. Szabó Péter (2005): Don-kanyar, 1942–1943. A 2. magyar hadsereg vázlatos krónikája. In Halmágyi Pál (szerk.): A Dontól a Marosig 1943–1944. Felelős Kiadó: Dr. Buzás Péter polgármester, Kiadó: Makó Város Önkormányzati Képviselő-testülete, Makó, 14. oldal.
60. Szabó Péter–Számvéber Norbert (2002): 92. oldal; Gosztonyi Péter (1992): 101. oldal.
61. Babucs Zoltán (2005): A 2. magyar hadsereg harctéri tevékenysége és a hősi halottai a Don-kanyarban 1942–1943. In Halmágyi Pál (szerk.): A Dontól a Marosig 1943–1944. Felelős Kiadó: Dr. Buzás Péter polgármester, Kiadó: Makó Város Önkormányzati Képviselő-testülete, Makó 21. oldal; Dombrády Lóránd–Tóth Sándor (1985): 362. oldal.

62. Szabó Péter (2005): 14–15. oldal.
 63. 2003. január 12. Duna Televízió, a 60. évforduló alkalmából vetített műsor.
 64. K. Sz. Moszkalenko (1982): 337. oldal.
 65. Gosztonyi Péter (1992): 97. oldal.
 66. Dálnoki Veress Lajos (1972): I. köt. 407. oldal.
 67. Dombrády Lóránd–Tóth Sándor (1985): 363. oldal.
 68. Gosztonyi Péter (1992): 105. oldal.
 69. Szabó Péter (2005): 835. oldal.
 70. Gosztonyi Péter (1992): 110. oldal.
 71. (1983) Hitler hatvannyolc tárgyalása 1939–1944: In. Ránki György a dokumentumokat válogatta, a jegyzeteket készítette: Magvető Kiadó, Budapest II. köt. 72–73. oldal és 88–89. oldal.
 72. Dálnoki Veress Lajos (1972): I. köt. 425. oldal.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Babucs Zoltán (2005): A 2. magyar hadsereg harctéri tevékenysége és a hősi halottai a Don-kanyarban 1942–1943. In. Halmágyi Pál (szerk.): A Dontól a Marosig 1943–1944 Felelős Kiadó: Dr. Buzás Péter polgármester, Kiadó: Makó Város Önkormányzati Képviselő-testülete, Makó.
- Bártfai Szabó László (1988): Az utolsó emberig Budapest.
- Bondor Vilmos (1994): A viláégégés hadszínterein Zrínyi Kiadó, Budapest.
- Dálnoki Veress Lajos (1972): Magyarország honvédelme a II. világháború előtt és alatt (1920–1945). I–III. kötet Kiadó: Dálnoki Veress Lajos, München I. kötet.
- Dombrády Lóránd–Tóth Sándor (1985): A 2. hadsereg frontra küldése, harcai és pusztulása In. Liptai Ervin (főszerk.): Magyarország hadtörténete II. kötet, Zrínyi Kiadó Budapest.
- Dombrády Lóránd–Tóth Sándor (1987): A magyar királyi honvédség története (1919–1945). Zrínyi Kiadó, Budapest.
- Gosztonyi Péter (1992): A magyar honvédség a második világháborúban Európa Kiadó, Budapest.
- gróf Stomm Marcell altábornagy (1990): Emlékiratok. In. Gallyas Ferenc sajtó alá rend.: Magyar Hírlap könyvek Pallas Lap és Könyvkiadó, Budapest.
- Györkei Jenő (2002): Tábormokok meghurcolása 1945–1948. Accordia Kiadó, Budapest.
- Lajtos Árpád (1989): Emlékezés a 2. magyar hadseregére 1942–1943. Zrínyi Kiadó, Budapest.
- Nagybacsoni Nagy Vilmos (1986): Végzetes esztendőök 1938–1945. Gondolat Kiadó, Budapest.
- K. Sz. Moszkalenko (1982): A délnyugati irányban I. köt. Zrínyi Kiadó, Budapest.
- Ravasz István (2006): Magyarország és a magyar királyi honvédség a XX. századi világháborúban 1914–1945. Püedlo Kiadó, Debrecen.
- Szabó Péter (2001): Don-kanyar Corvina Kiadó, Budapest.
- Szabó Péter (2005): Don-kanyar, 1942–1943. A 2. magyar hadsereg vázlatos krónikája. In. Halmágyi Pál (szerk.): A Dontól a Marosig 1943–1944. Felelős Kiadó: Dr. Buzás Péter polgármester, Kiadó: Makó Város Önkormányzati Képviselő-testülete, Makó.
- Szabó Péter–Számvéber Norbert (2002): A keleti hadszíntér és Magyarország 1941–1943. I. köt. Püedlo Kiadó, Budapest.
- A. M. Vaszilevszkij (1975): A vezérkar élén Zrínyi-Kossuth Kiadó, Budapest.
- Ungváry Krisztián (2005): A magyar honvédség a második világháborúban Osiris Kiadó, Budapest.
- Pergőtűz című dokumentumfilm III. rész + „Támadás” című rész 1982.